

Έχει το κράτος καρδιά;

του Ηλία Ιωακείμογλου (αναδημοσίευση από τα Ενθέματα της Κ. Αυγής,
3/11/2002)

Η επιλογή μας να αναδημοσιεύσουμε το συγκεκριμένο κείμενο, μπορεί να φαίνεται κάπως παράξενη εκ πρώτης όψεως. Βρισκόμαστε σε μία περίοδο που η αριστερά έρχεται αντιμέτωπη με στρατηγικά ερωτήματα. Ερωτήματα που θέτει η κοινωνική σύγκρουση. Το ζητούμενο μιας επαναστατικής στρατηγικής και του γκρεμίσματος της αστικής ηγεμονίας βρίσκεται μπροστά μας. Η χάραξη μιας τέτοιας στρατηγικής όμως καθίσταται αδύνατη χωρίς την κατανόηση του αντιπάλου και του πεδίου μέσα στο οποίο διεξάγεται αυτή η σύγκρουση. Χωρίς τη κατανόηση δηλαδή του κράτους. Ακριβώς για αυτό το λόγο επιλέγουμε το συγκεκριμένο κείμενο. Μπορεί να φαίνεται ότι το βασικό σημείο του κειμένου είναι οι Ερυθρές Ταξιαρχίες. Την αφήγηση όμως την καθοδηγεί το αφτί. Στο κείμενο που ακολουθεί λοιπόν εμείς ακούμε ένα πολύ χρήσιμο προβληματισμό όχι για την Ιταλική τρομοκρατία αλλά για το αν το κράτος έχει εννιαίο κέντρο για το αν το κράτος έχει καρδιά.

barikat

Οι «Ερυθρές Ταξιαρχίες» και η τρομοκρατία.

Η μελέτη της ιστορίας των Ερυθρών Ταξιαρχιών είναι υποχρεωτική για όσους θέλουν να καταλάβουν τι είναι η τρομοκρατία-επειδή η οργάνωση του Κούρτσιο και του Μορέτι είναι το πιο ολοκληρωμένο, το πιο πλήρες παράδειγμα αριστερής τρομοκρατικής οργάνωσης και η ιστορία της αναδεικνύει «σε καθαρή μορφή» τα χαρακτηριστικά της αριστερής τρομοκρατίας εν γένει. Έτσι αν θέλουμε να καταλάβουμε πώς αντιλαμβάνονται οι τρομοκρατικές οργανώσεις της Αριστεράς τη φύση και την δομή του κράτους, ο δρόμος μας περνάει αναγκαστικά από το case study των Ερυθρών Ταξιαρχιών.

ΣΤΗΝ ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΦΗΓΗΣΗΣ ΤΟΥ σχετικά με την υπόθεση Μόρο, ο Λεονάρντο Σάσα[i] κάνει την παρατήρηση ότι οι Ερυθρές Ταξιαρχίες «ανέπνευσαν τον αέρα της ιδεολογικοπολιτικής διαμάχης που προκλήθηκε από το Επιτήρηση και Τιμωρία (Η γέννηση της φυλακής) του Μισέλ Φουκώ»[ii] και για τον λόγο αυτό θεωρούσαν πως στη «φυλακή του λαού» στην οποία κρατούσαν τον Μόρο δεν έπρεπε να επικρατούν συνθήκες σωματικής εξόντωσης και εκμηδένισης της πολιτικής ταυτότητας του κρατούμενου.

Η παρατήρηση αυτή είναι εντυπωσιακή, όχι γιατί μας εξηγεί αυτό που οι Ερυθρές Ταξιαρχίες είδαν μέσα στο Επιτήρηση και Τιμωρία, αλλά γι' αυτό που δεν είδαν. Διάβασαν το βιβλίο του Φουκώ σαν ένα δριμύ κατηγορητήριο ενάντια στις αστικές φυλακές, εκεί που ο Γάλλος ιστορικός περιγράφει το αστικό κράτος (όχι ειδικά την φυλακή, αλλά το κράτος) ως αντικειμενικό σύστημα. Ένωσαν ότι καταδεικνύει τον απάνθρωπο χαρακτήρα «του συστήματος» εκεί που ο Φουκώ αναλύει την φύση του κράτους, τις λειτουργίες του με όρους «μηχανής», δηλαδή όρους αντικειμενικούς- όπως κάνουν οι επιστήμες και όλες οι θεωρίες που θέλουν να τους μοιάσουν, όπως κάνει αυτός που αποσυναρμολογεί και μετά συναρμολογεί μια μηχανή για να καταλάβει με ποιο τρόπο αυτή λειτουργεί.

Μια άλλη παρατήρηση του Σάσα μας δίνει την εξήγηση για την αβλεψία αυτή: «ήταν [οι Ερυθρές Ταξιαρχίες] παιδιά, εγγόνια και δισέγγονα του σταλινισμού». Αυτό εξηγεί γιατί

καταλάβαιναν το κράτος ως φρούριο στο οποίο είναι κλεισμένοι η αστυνομία, ο στρατός, οι δικαστές, η δημόσια διοίκηση και η κυβέρνηση, και μια σκοτεινή ομάδα καπιταλιστών που «κινεί από το παρασκήνιο τα νήματα» της καπιταλιστικής εκμετάλλευσης και της κρατικής καταπίεσης. Διότι έτσι είχε καταλάβει το κράτος η Αριστερά της Τρίτης Διεθνούς[iii].

Οι Ερυθρές Ταξιαρχίες, λοιπόν, είχαν μπροστά στα μάτια τους, με το έργο του Φουκώ, την τελειότερη θεωρητική κατασκευή για το κράτος, αλλά την διάβασαν «ανάποδα», δηλαδή ως περιγραφή μιας πάλης μεταξύ καλών και κακών ανθρώπων (όπου οι μεν συγκροτούν την εργατική τάξη και οι δε την αστική τάξη). Σ' αυτήν την πάλη, το κράτος είναι το εργαλείο της κυρίαρχης τάξης, το φρούριό της. Η «καρδιά του κράτους» είναι μια φράση που επανέρχεται στις διηγήσεις των στελεχών των Ερυθρών Ταξιαρχιών. Πρόκειται για την ανώτατη βαθμίδα διοίκησης του «κρατικού φρουρίου», για το στρατηγείο του, για ζωτικό όργανο της εξουσίας.

Για την περίπτωση της Ιταλίας, οι Ερυθρές Ταξιαρχίες πίστευαν ότι η «καρδιά του κράτους» ήταν η ηγεσία της Χριστιανοδημοκρατίας, που έπαιρνε εντολές από το SIM, το Ιμπεριαλιστικό Κράτος των Πολυεθνικών, την παγκόσμια καπιταλιστική υπερ-κυβέρνηση που κινούσε τα νήματα από τα παρασκήνια. Πολύ φυσικό ήταν, λοιπόν, η «καρδιά του κράτους» να γίνει στόχος των Ερυθρών Ταξιαρχιών όταν έφθασαν στο απόγειο της δύναμής τους και της επιρροής τους στην ιταλική κοινωνία, όταν αριθμούσαν εκατοντάδες κανονικά μέλη. «Οι αγώνες του προλεταριάτου της Ρώμης, λίγο τους ενδιέφεραν, ή και καθόλου. Αναζητούσαν την καρδιά του κράτους», διηγείται[iv] ο Μορούτσι αναφερόμενος στην ηγεσία των Ερυθρών Ταξιαρχιών. Την αναζητούσαν για να την παραδώσουν στο προλεταριάτο. «Όχι στο αδιάφορο προλεταριάτο, αλλά στις πρωτοπορίες του», κατά τον Μορέτι, ηγέτη της «μικταριστικής» περιόδου των Ερυθρών Ταξιαρχιών και κύριο συνομιλητή του Μόρο κατά την διάρκεια της ομηρείας του. Αν το κράτος έχει «καρδιά», μια μικρή ομάδα ανθρώπων μπορεί να το πάρει στα χέρια της και να την χρησιμοποιήσει, εργαλείο για τους δικούς της σκοπούς.

Έχει όμως το κράτος καρδιά;

Ο ΒΑΣΙΚΟΣ ΣΤΟΧΟΣ ΤΗΣ ΑΠΑΓΩΓΗΣ του Μόρο ήταν να αποδείξει η εργατική τάξη ότι η επανάσταση είναι μια εύκολη υπόθεση, να ανταλλάξει αιχμαλώτους[v] και να ταπεινώσει έτσι τη Χριστιανοδημοκρατία και το κράτος. Παράλληλα, όμως, η απαγωγή αποσκοπούσε στην ανάκριση του Μόρο, η οποία θα επέτρεπε στις Ερυθρές Ταξιαρχίες να κατανοήσουν την δομή της εξουσίας χάρη στις πληροφορίες που ο όμηρος θα τους έδινε. Πώς λειτουργεί η «καρδιά του κτήνους»; Πώς γίνονται οι επαφές με την CIA; Πως έρχονται οι εντολές από το Ιμπεριαλιστικό Κράτος των Πολυεθνικών και πώς υλοποιούνται; Πώς φθάνουν οι διαταγές του Πενταγώνου;

Όμως τα πράγματα ήρθαν αλλιώς και οι προσδοκίες αποδείχθηκαν υπερβολικές. Από την πρώτη κιόλας συνομιλία του Μορέτι με τον πρόεδρο της Χριστιανοδημοκρατίας έγινε φανερό ότι ο «χώρος στον οποίο αυτός [ο Μόρο] ήταν κυρίαρχος, μας ήταν τελείως άγνωστος. Δεν καταλάβαμε ούτε τότε, ούτε αργότερα, κώδικες, λογική, βαθιές αιτιολογήσεις (...) Είχαμε επιτέλους φθάσει στην καρδιά του κτήνους και δεν καταλαβαίναμε τίποτα», εξηγεί η Μπραγκέτι[vi].

Ορισμένα μέλη της ηγεσίας των Ερυθρών Ταξιαρχιών πίστεψαν ότι η ανάκριση δεν απέδιδε τα αναμενόμενα επειδή υπήρχαν προβλήματα επικοινωνίας ή πολιτισμικής φύσεως: «Υποτιμήσαμε τον Μόρο, σκεφτήκαμε ότι η ανάκριση θα ήταν μια εύκολη

υπόθεση» (Φραντζεσκίни), «οι σύντροφοι ήταν απροετοίμαστοι για μια αντιπαράθεση υψηλού επιπέδου» (Ονιμπέμπε). Ωστόσο, η ανάκριση υπήρξε ατελέσφορη για άλλους λόγους, όχι απλώς επειδή υπήρχε διαφορά στο μορφωτικό επίπεδο ανακριτή και κρατούμενου (διαφορά που επισημαίνει στις διηγήσεις του ο Φέντζι). Το πρόβλημα ήταν ότι το κράτος δεν έχει «καρδιά», το ευαίσθητο σημείο που αναζητούσαν οι Ερυθρές Ταξιαρχίες.

Ο Μορούτσι το εξηγεί με σαφήνεια: «... τους εξηγούσε [ο Μόρο] την πολυπλοκότητα της εξουσίας, τους εξηγούσε δηλαδή ότι το SIM [το Ιμπεριαλιστικό Κράτος των Πολυεθνικών] ήταν ανύπαρκτο. Αλλά αυτοί δεν μπορούσαν να το δεχθούν, γιατί σε αυτό βασιζόνταν ο ένοπλος αγώνας. Μόνο η ύπαρξη ενός καταπιεστικού μιλιταριστικού SIM μπορούσε να δικαιολογήσει και να στηρίζει την αναγκαιότητα του ένοπλου αγώνα (...) Δεν μπορούσαμε να δημοσιεύουμε τα πρακτικά γιατί από αυτά προέκυπτε ότι το SIM ήταν μια φαντασίωση»

Ως γνωστόν τέτοιου είδους παθήματα δεν τα παραδέχεται κανένα κόμμα, καμία οργάνωση. Έτσι, μετά την ολοκλήρωση της «δίκης» του Μόρο, εκδίδεται ανακοίνωση σύμφωνα με την οποία η Χριστιανοδημοκρατία είναι το «πιστό σκυλί της μπουρζουαζίας που στηρίζει τα θεμέλια του Ιμπεριαλιστικού Κράτους των Πολυεθνικών(...) Τα ξέραμε όλα από την αρχή».

Οι Ερυθρές Ταξιαρχίες θα παραμείνουν, λοιπόν, πιστές μέχρι τέλους στην αρχική τους αντίληψη περί κράτους.

ΚΙ ΟΜΩΣ, Η ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΤΟΥ Επιτήρηση και Τιμωρία δεν αφήνει πολλά περιθώρια παρανόησης: Τα άτομα είναι «χτισμένα» μέσα σε ένα δίκτυο κοινωνικών σχέσεων και ρόλων τους οποίους αποδέχονται οικειοθελώς επειδή υποτάσσονται σε ιδέες (σε μίαν ορισμένη ιδεολογία, την κυρίαρχη ιδεολογία) ή σε πειθαρχίες που συνήθισαν να θεωρούν ως φυσική τάξη των πραγμάτων. Ιδέες και πειθαρχίες που εμπλέκουν τα άτομα στο αντικειμενικό παιχνίδι μιας μηχανής εξουσίας. Αλλά και το έργο του Αλτουσέρ δεν αφήνει περιθώρια παρανόησης: Οι Ιδεολογικοί Μηχανισμοί του Κράτους επιβάλλουν την κυρίαρχη ιδεολογία και μέσω αυτής τις «πρακτικές ιδεολογίες» που καθοδηγούν στάσεις και συμπεριφορές εν τη απουσία καταναγκασμού (τα «υποκείμενα» πορεύονται μόνα τους).

Αυτές οι θεωρίες του κράτους εξηγούν ότι η εξουσία δεν επιβάλλεται άνωθεν σε μια συγκροτημένη εργατική τάξη (η οποία υποτίθεται πως υπάρχει ούτως ή άλλως, αντικειμενικά), αλλά την διαπερνάει και την αποδιαρθρώνει. Εξηγούν ότι η εξουσία είναι διάχυτη μέσα στην κοινωνία, ότι «κατεβαίνει» μέχρι τους χώρους της ιδιωτικής ζωής, ότι φτάνει ακόμη και στον πυρήνα των συναισθημάτων μας και εγκαθίσταται εκεί χάρη στον μηχανισμό των έξεων.

Το κράτος, λοιπόν, είναι ένα πλέγμα σχέσεων χωρίς «καρδιά». Δεν είναι ούτε φρούριο ούτε εργαλείο. Δεν επιβάλλεται έξωθεν στην «κοινωνία των πολιτών», αλλά διαχέεται μέσα της. Η κοινωνία δεν αποτελείται από άτομα αλλά από κοινωνικές σχέσεις, είναι ένα πλέγμα σχέσεων που υφάινεται[vii].

Αν όμως έτσι έχουν τα πράγματα, τότε τι νόημα έχει η τρομοκρατία; (δηλαδή η βία που ασκείται επί αμάχων με σκοπό την παραγωγή ιδεολογικών αποτελεσμάτων).

ΕΑΝ Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΕΙΝΑΙ ΕΝΑ ΠΛΕΓΜΑ ΣΧΕΣΕΩΝ που υφάινεται, τότε μπορούμε να το αλλάξουμε παρεμβαίνοντας στο παιχνίδι (στον ανταγωνισμό) της ύφανσής του, αλλά δεν μπορούμε να το πυροβολήσουμε.

Και όμως, μερικοί θα πουν ότι αυτό είναι δυνατό: «Δεν εκτελέσαμε τον άνθρωπο Μόρο, αλλά το αξίωμά του», ισχυρίζεται ο Μορέτι. Ανάλογα, για τον φόνο του προέδρου του Δικηγορικού Συλλόγου λέει ότι «η θέση του σε εκείνη την περίπτωση, κατά την διάρκεια της δίκης ανταρτών πόλης, έπρεπε να χτυπηθεί».

Εάν αληθεύει ότι η κοινωνία δεν αποτελείται από άτομα, αλλά από σχέσεις, ρόλους και πρακτικές, που ορίζουν θέσεις τις οποίες καταλαμβάνουν άτομα (που γίνονται φορείς αυτών των σχέσεων, των ρόλων και των πρακτικών), ως αλλαγή της κοινωνίας οφείλουμε να κατανοήσουμε τις αλλαγές στις σχέσεις, στους ρόλους και στις πρακτικές που την συγκροτούν. Η απομάκρυνση ενός ατόμου από την θέση που κατέχει (και από την οποία ασκεί τον ρόλο, τις πρακτικές που της αντιστοιχούν), αφήνει άθικτες τις σχέσεις που την συγκροτούν. Δεν μπορείς να πυροβολήσεις ούτε ένα σύστημα σχέσεων, ούτε ένα σύστημα πρακτικών, ούτε τους ρόλους, ούτε τις ιδέες και τους συμβολισμούς που τους συνοδεύουν, γιατί όλα αυτά έχουν την δική τους ξεχωριστή και αυτόνομη ζωή, που δεν εξαρτάται από τα άτομα. Το σύμβολο φέρει τον άνθρωπο και όχι αντίστροφα.

Ο τρομοκράτης φαντάζεται ότι πυροβολεί σχέσεις, αξιώματα, ρόλους, σύμβολα, αλλά στην πραγματικότητα πυροβολεί απλώς αμάχους. Υποκλίνεται έτσι στο ίδιο σύστημα αξιών που αρχικά θέλησε να πολεμήσει. «Στη ρόδα του δικού τους μύλου περνούσε και το νερό της κλασικής δεξιάς: βία, σκληρότητα, μετα-ιστορικές φαντασιώσεις, αδιαλλαξία[viii]». Πολλές φορές ενάντια στη δική τους καρδιά[ix], για χάρη μιας ιδεοληψίας.

[i] Λεονάρντο Σάσα, Η υπόθεση Μόρο, εκδόσεις Πατάκη 2002, σε μετάφραση της Σώτης Τριανταφύλλου.

[ii] Μισέλη Φουκώ, Επιτήρηση και Τιμωρία, εκδόσεις Ράππα, 1989.

[iii] Με εξαίρεση μια μειοψηφία της που ήθελε και μπορούσε να κατανοήσει την θεωρία του Γκράμσι για το κράτος.

[iv] Οι διηγήσεις των στελεχών των Ερυθρών Ταξιαρχιών που αναφέρονται στο άρθρο αυτό έχουν δημοσιευτεί στο βιβλίο του Τζόρτζο Μπόκα, Εμείς οι τρομοκράτες, εκδόσεις Index, 1993.

[v] Οι Ερυθρές Ταξιαρχίες ζητούσαν την ανταλλαγή του Μόρο με δεκατρία στελέχη τους που δικάζονταν τότε στο Τορίνο.

[vi] Άννα Λάουρα Μπαργκέτι και Πάολα Τάβελα, Η ομηρεία, Primus Εκδόσεις Καπάτου, 1998. Τίτλος πρωτοτύπου Il Prigioniero.

[vii] Η έκφραση ανήκει στον Μισέλη Φουκώ.

[viii] Η φράση ανήκει στον Τζόρτζο Μπόκα (από το βιβλίο που προαναφέρθηκε).

[ix] Κάτι που φαίνεται ότι συνέβη σε όσα μέλη των Ερυθρών Ταξιαρχιών ενεπλάκησαν στην υπόθεση Μόρο (βλ. τη διήγηση της Άννα Λάουρα Μπραγκέτι).